

državo. Ne nazadnje bo ta obsežen in v podrobnosti premišljen projekt s postopki izvedbe (vsakokratnega vnosa podatkov), pomočjo njihove obdelave in primerjavo ter povzetki izbranih vsebin omogočil tudi oblikovanje novih vodil, ne nazadnje tudi priporočil za ohranjanje dediščine, ki jih praviloma izdela Odbor ministrov, pristojnih za kulturno dediščino. V okviru Herein 3 poteka tudi delo na posebni študiji primera, ki obravnava samo razumevanje in vključitev Malteške konvencije v vsakokratno varstveno zakonodajo, v različne administrativne in organizacijske koncepte.

Vsebinska širina Mreže dediščine spodbuja politike, strokovnjake, združenja, ki se ukvarjajo z varstvom, in zainteresirano javnost ter jim omogoča, da poleg spletnih informacij in dogodkov, povezanih z ohranjanjem dediščine (konferenc, publikacij, usposabljanj, razstav itd.), vzpostavljajo tudi projekte in partnerstva s področja ohranjanja dediščine (t. i. *Links, News*). *Forum* je instrument povezovanja, orodje sodelovanja in razširjanja podatkov, za odločevalce, strokovnjake in združenja, ki delujejo v kulturi in na področju dediščine in okolja. Tako omogoča sklop t. i. *Heritage Discovery* spletnim obiskovalcem raziskovanje različnih vidikov obravnave dediščine s pomočjo skupnih projektov, ki jih snujejo številne države. Poleg temeljnih ciljev, kot je bila že omenjena informacijska podpora vsem zainteresiranim za ohranjanje dediščine, mednarodnega strokovnega povezovanja in sodelovanja, je tudi oblikovanje dvanajstjezičnega slovarja *Thesaurus*; med jeziki je tudi slovenski. Dostopen na spletu omogoča strokovnjakom in vsem zainteresiranim prepoznavo

izrazov in konceptov v različnih jezikih ter tudi ustrezno informacijo o njih v podatkovni bazi dediščinskih politik. Leta 2010 je bilo ustanovljeno mednarodno neprofitno združenje Herein Aisbl, naj ki bi zlasti v finančnem smislu omogočilo kar najširše izvajanje aktivnosti Herein (internetni vir 4). Med ustanoviteljicami in članicami z dokajšnjim finančnim vložkom je tudi Slovenija. V okviru delovanja Herein Aisbl je izšla že prva dvojezična publikacija (angleško-francoska) v treh sklopih: dostop do dediščine, dediščina in mladi, turizem in dediščina. Njen cilj je predvsem predstavitev dobrih praks s področja popularizacije dediščine. V zadnjem času postaja Herein ne samo inštrument (so)delovanja na ravni Sveta Evrope, ampak tudi dejavni sodelovnik Evropske unije in drugih teles, kot npr. Forum evropskih vodilnih dediščinskih predstavnikov (European Heritage Heads Forum – EHHF) ali Evropskega arheološkega konzilija (European Archaeologiae Consilium – EAC).

Internetni viri

Internetni vir 1: European Heritage Network – Herein; http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Herein/Default_en.asp, 2. 11. 2012.

Internetni vir 2: Herein – Politika varstva kulturne dediščine v Sloveniji; <http://www.zvkds.si/sl/zvkds/varstvo-kulturne-dediscine/o-kulturni-dediscini/politika-varstva-kulturne-dediscine-v-sloveniji/>, 2. 11. 2012.

Internetni vir 3: Herein – Slovenia; http://european-heritage.coe.int/sdx/herein/national_heritage/voir.xsp?id=intro_SI_en, 2. 11. 2012.

Internetni vir 4: Herein AISBL; http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/herein/AISBL/default_en.asp, 2. 11. 2012.

ETNOLOG KONSERVATOR IN NJEGOVO MESTO

Refleksija

Čeprav je minilo že skoraj pol stoletja od doktorske disertacije *Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem* etnologa in zgodovinarja Slavka Kremenška, s katero je postavil slovensko etnologijo ob bok drugim modernim nacionalnim etnologijam, ki so v etnološki teoriji in praksi sledile novemu trendu raziskovanja mest in mestnega življenja, se obravnava mest oziroma urbanih naselij vse do danes ni uspela razviti do zelene stopnje na vseh področjih, ki jih slovenski etnologi, zaposleni v različnih institucijah, pokrivamo. Eno med njimi je prav gotovo konservatorstvo, kjer še vedno velja nenapisano, a toliko bolj trdovratno zakoreninjeno pravilo, da temeljna dejavnost etnologov obsega skrb za podeželsko nepremično oziroma stavbno dediščino, medtem ko je skrb za nepremično dediščino v mestih še vedno v domeni umetnostnih zgodovinarjev. Odgovor na vprašanje, zakaj je to tako, verjetno tiči za številnimi bolj ali manj obelodanimi problemi, ki že dlje časa, in kot se zdi vedno bolj, pestijo konservatorsko stroko.

Eden med vzroki je najbrž v samem začetku spomeniškovarstvene dejavnosti pri nas, ko so prve usmeritve o ohranjanju stavbne

dediščine nastajale pod budnim očesom nestorja slovenskega konservatorstva, umetnostnega zgodovinarja Franceta Steleta. Njegovo prizadevanje za uveljavljanje temeljnih konservatorskih načel pri nas je bilo v glavnem usmerjeno le na varstvo umetnostnih spomenikov. Varstvu objektov z etnološkega področja je namenil nekaj pozornosti v pripravi spomeniškovarstvene zakonodaje v 30. in 40. letih 20. stoletja, ko je v varstvene okvire poskušal uvrstiti tudi t. i. etnografske spomenike.

Od omenjenih začetkov pa do danes, ko institucionalizirano varovanje nepremične dediščine izvaja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljnjem Zavod), se je v konservatorsko dejavnost vključilo več različnih strok. Poleg etnologov in umetnostnih zgodovinarjev so tako na Zavodu zaposleni še krajinski arhitekti, arhitekti, zgodovinarji, arheologi, gradbeniki, restavratorji, geografi ter ponekod še strokovnjaki za tehnično dediščino in statiko. Če naštetu pisano strokovno bero povežemo še s potrebo po njihovem interdisciplinarnem sodelovanju, ki je zapisana tudi v Zakonu o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 16 in 23/2008; v nadaljnjem ZVKD-1), bi lahko prehitro skle-

* Aleksandra Renčelj Škedelj, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., konservatorica, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Ljubljana. 1000 Ljubljana, Tržaška 4, E-naslov: sasarencelj@yahoo.co.uk

pali, da je za našo kulturno dediščino dobro poskrbljeno. Seveda na žalost to ni tako. Razlogov za to je preveč, da bi jih vse lahko našela v tem kratkem razmišljanju, zato se bom osredotočila samo na tistih nekaj ključnih, ki po mojem mnenju vplivajo tudi na uvodoma predstavljeno problematiko (ne)ukvarjanja etnologov konservatorjev s stavbno dediščino v urbanem okolju.

Najprej vidim problem v tem, da se v prejšnjem odstavku navedeno interdisciplinarno sodelovanje strok v konservatorstvu premalokrat tudi praktično izvaja oz. se ne izvaja dovolj premišljeno in poglobljeno, da bi lahko govorili o celostnem ohranjanju dediščine, ki danes ne bi smelo biti več le želja, ampak uveljavljen standard tu obravnavane stroke. Večina dela konservatorja, zaposlenega na Zavodu, obsega varovanje posamične zvrsti dediščine. Tako je na primer etnolog konservator odgovoren za t. i. etnološko dediščino, umetnostni zgodovinar za umetnostnozgodovinsko, arheolog za arheološko itn. Ker pa se v praksi gradbeni ali drugi posegi nemalokrat izvajajo na objektu ali območju, kjer se hkrati prepleta več zvrsti dediščine, je potreba po sodelovanju med konservatorji različnih strok nujna. Za poseg, ki se bo npr. izvajal na objektu, prepoznanem kot etnološka dediščina, nahaja pa se hkrati na območjih arheološkega najdišča in kulturne krajine, tako pri pisanju kulturnovarstvenih pogojev in soglasij skladno z 28. in 29. členom ZVKD-1 sodelujejo etnolog, arheolog in krajinski arhitekt. Po navadi interdisciplinarnost v opisanem in podobnih primerih ni problematična in je zadovoljiva, saj so pravila jasno določena in jih večina konservatorjev tudi izvaja. Dostikrat pa se zatakne pri obsežnejših nalogah oz. nalogah, ki zahtevajo dolgotrajnejšo in bolj poglobljeno medsebojno sodelovanje – kot npr. pregled in priprava gradiva za sprejemanje novih prostorskih aktov, priprava gradiva za konservatorski načrt, priprava gradiva za usmeritev v raznih natečajnih projektih ipd. Levji delež krivde je prav gotovo v pomanjkanju kadra in posledično preobremenjenosti ter pomanjkanju časa za naloge, s katerimi konservatorji najbolj neposredno sodelujemo v javnem interesu varstva kulturne dediščine. S sprejetjem novega zakona (ZVKD-1), ki je v primerjavi s prej veljavnim povečal obseg nalog zaposlenih na Zavodu (hkrati pa jim ukinil nekatere bistvene pristojnosti), in to v času, ko se o negativnem kadrovanju ni več samo govorilo, temveč se ga je tudi izvajalo, je bil zadan hud udarec zaposlenim, ki pa se na dostikrat odraža tudi pri strokovnem varovanju kulturne dediščine. Ni več časa za poglobljene raziskave, ki so v celostnem varstvu nujna. Zaradi zgoraj navedenega se zato delovnih nalog vse (pre)večkrat lotevamo birokratsko in površno.

Razlog, zakaj etnologi konservatorji premalo sodelujemo pri varovanju in obnovah v urbanem okolju, pa je gotovo tudi v nas samih. Zdi se, da še vedno ne zberemo dovolj poguma, da bi presegli področje delovanja, ki nam ga že od začetkov varstvene dejavnosti na Slovenskem pripisujejo in smo ga več kot posvojili tudi sami. Etnološka stavbna dediščina je namreč še vedno sinonim za pretežno podeželsko, v večini primerov anonimno arhitekturo, ki ima v primerjavi z arhitekturo v urbanih naseljih, tisto, ki praviloma spada na področje umetnostnozgodovinske stavbne dediščine, večina preostale konservatorske stroke za manj vredno, skoraj odvečno. Pohvale vredni so zato poskusi posameznikov, ki so pokazali, da se lahko etnolog konservator zelo dobro znajde tudi pri obnovah urbanih naselij ali njihovih delov, kot so npr. delavska naselja, kolonije ipd. Kljub temu pa ne smemo spregledati dejstva, da se tudi v tem primeru etnolog

konservator giblje predvsem na polju, ki pripada nižjemu ali srednjemu socialnemu sloju, kamor umetnostni zgodovinar praviloma ne zaide. Po mojem mnenju se zato (pre)večkrat dogaja, da se etnologi konservatorji držimo svojega odmerjenega področja delovanja kot pijani plota in produciramo neobvladljive mase dediščine, ki postaja sama sebi namen – v smislu varovati čim več, da bo vsaj nekaj od tega ostalo. Res je, da se kriteriji vrednotenja dediščine s časom spreminjajo, vendar bi nek splošen kriterij kvalitete moral preglasiti kvantiteto – z drugimi besedami, bolje dvajset dobro vzdrževanih enot nepremične dediščine kot pa sto enot nevzdrževane, propadajoče nepremične dediščine. To je pomembno tudi zato, ker izkušnje kažejo, da je v primerjavi s preostalimi zvrstmi prav etnološka nepremična stavbna dediščina po navadi najbolj ogrožena in v najslabšem fizičnem stanju, kot taka pa zahteva veliko energije in časa etnologa konservatorja. Namesto Sizifovega dela varovanja neobvladljivega števila enot etnološke nepremične dediščine, ki se lahko včasih razume tudi kot nadomestni ukrep v smislu pomanjkanja urbanističnih načel – kar pa nikakor ne bi smel biti problem izključno etnologa konservatorja – bi bilo bolje, da ta razširi področje delovanja tudi tja, kamor mu druge stroke, udeležene v varovanju nepremične dediščine, ne bi pripisale. S poznavanjem načina življenja in pridobljenimi izkušnjami pri obnovah stavbne dediščine bi moral etnolog konservator brez slabe vesti sistematično sodelovati tudi pri obnovah drugih zvrsti dediščine. Način življenja, ki še vedno zavzema osrednje mesto v etnologiji kot matični stroki, zaobjema vse sloje prebivalstva, zato tudi konservator etnolog ne bi smel biti omejen na raziskovanje zgolj enega sloja prebivalstva. Če kot etnološko nepremično dediščino varujemo različne tipe domovanj in pripadajočih gospodarskih objektov, od proužitkarskih hiš, kmečkih hiš, delavskih hiš, fužinarskih hiš do pastirskih bajt in podobno, ki pripadajo predvsem nižjemu oziroma srednjemu socialnemu sloju, bi morali biti vsaj udeleženi tudi pri varovanju arhitekture, v katerih so domovali tudi višji sloji prebivalstva oziroma preostali socialni sloji. Že prej omenjeno načelo celostnega varstva kulturne dediščine v konservatorstvu med drugim namreč pomeni tudi, da za uspešen projekt obnove ni dovolj le fizična obnova objekta, ampak je pogosto od te še pomembnejša odločitev za vsebino, ki jo bo strokovno obnovljen objekt nudil. Vsota obojega bo namreč tista, ki bo varovani enoti nepremične dediščine omogočila nadaljnji obstoj in prepoznavnost za širšo javnost.

Če se zdaj vrnemo na zgoraj navedeno trditev, da bi morali biti etnologi konservatorji vključeni tudi v projekte obnov preostalih zvrsti dediščine, in se glede na temo tega razmišljanja osredotočimo na nepremično dediščino v urbanem okolju, natančneje v mestu, menim, da lahko etnologi veliko prispevajo k odločitvi o ohranjanju starih ali vključevanju novih vsebin v obnovljeni objekt. Če je umetnostni zgodovinar popolnoma suveren pri poznavanju arhitekturnih slogov ter vrednotenju raznih arhitekturnih elementov tovrstne arhitekture, je etnolog tisti, ki bo znal fizično podobo in funkcijo objekta povezati z načinom življenja v nekem času in prostoru. Na podlagi njegovih ugotovitev in v sinergiji z ugotovitvami drugih pri obnovi sodelujočih strok bo največ možnosti za pravilne usmeritve tako glede fizične obnove kot glede umeščanja vsebin v varovane objekte kulturne dediščine. Uspešno obnovljeni in dobro vzdrževani objekti nepremične dediščine, ki nadaljujejo svoje življenje s staro ali z novo vsebino, pa so navsezadnje glavni cilj konservatorske stroke.